

ERKEN CUMHURİYET ROMANINDA MUHAFAZAKÂR ERKEK KİMLİĞİNİN İNŞASI: PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARI ÖRNEĞİNDE*

Ürün ŞEN SÖNMEZ**

ÖZET

Cumhuriyet romanının ilk devresi, estetik gayelerin ötesinde, yeni kurulan ulus devletinin ideolojisini yansıtmının ve biçimlendirmenin yansımalarını barındırır. Bu dönem romanında, Milli Edebiyattan itibaren kendini gösteren ulusçu yaklaşımlar devletin ideolojisi ile birleşir ve kimlik inşasının biçimlendirilmesinde kullanılır. Bahsi geçen kimlikler, ağırlıklı olarak erkek kimlikleridir ve zaten esasen bu nitelikleri ile devlet ideolojisinin parçalarıdır. Milli Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınan romanların, ulus devlet ve milli kimlik oluşturmada bir araç olarak kullanıldıkları varsayımından ortaya çıkan bu çalışmanın temel amacı, Milli Mücadele yıllarının ve Cumhuriyetin ilk evresinin “aydın-romancı” sınıfının, “ulus-devlet”, “ulus-birey”, “ulus-toplum” inşasındaki rolünü incelemek ve anlatıcı/yazardan karakter ve tiplere uzanan çizgide bu bağlamda kurgulanmış muhafazakâr erkek kimliklerini irdelemektir. Milli kimliğin inşası, bir yandan yeni değerler sistemine göre üretilmiş bir erkek tipini idealize ederken diğer yandan ve baskın şekilde “öz”üne sahip çıkan ve “öteki”leşmeyen bir erkek kimliğini tercih eder. Bu bakımdan muhafazakâr erkek kimlikleri geleneğin ve özün bekçileri sıfatıyla toplumsal, dini ve milli bir sorumluluğun paydaşları olarak romana girerler. İncelemede merkez metinler olarak, bu konuda en keskin ayrımları yapan; kurguladığı erkek kimlikleri ile ideoloji ve muhafazakârlık bağlamındaki incelemelere olanak sağlayan Peyami Safa'nın romanları tercih edilmiştir. İnceleme dönemi olarak erken cumhuriyet yıllarını kapsadığından 1940'tan sonra yayımlanan *Yalnızız*, *Biz İnsanlar*, *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* gibi romanlar çalışmaya dahil edilmemiştir. Öte yandan amaç Peyami Safa'nın romanlarından hareketle dönemin muhafazakâr erkek kimliğini incelemek olduğundan kronolojik bir kurgu ile romanların incelenmesi yerine çalışmanın amacına uygun şekilde tematik olarak bulguların incelenmesi ve yorumlanması tercih edilmiştir. Yazarın romanlarındaki muhafazakâr erkek kimliklerinin inşasının yanında yazar/anlatıcının muhafazakâr ve eril karakteri de incelemeye dâhil edilmiştir zira bu eril anlatıcı tipi ideolojik temsili içeren yazarın sesini duyurduğu kimliktir. Bu erkek kimliklerinin ideoloji ile

* Bu makale, 07-08.05.2015 tarihlerinde İstanbul Arel Üniversitesinde düzenlenen Erkeklikler Sempozyumunda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. İstanbul Arel Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı, El-mek: urun_sen@hotmail.com

bağları siyasi tarihin kronolojisi ile koşut olarak ele alınmış, yazarın romanlarındaki muhafazakâr erkek kimlikleri ve anlatıcının eril bakış açısının bu kimliklerin inşasındaki işlevi Milli Mücadeleden Cumhuriyetin ilanının çeyrek asır sonrasına kadar, ideoloji ile ilişkileri kurularak incelenmiştir. Peyami Safa'nın tercih edilmesinde hem yayımladığı romanların edebi nitelikleri hem de bir ideolog olarak muhafazakâr erkek kimliğini romanlarında biçimlendirdiği ve örneklediği, bu bakımdan devrin hâkim zihniyetinden ayrıldığı, idealize fakat monomitik erkek kimliğinden farklı erkek kimlikleri inşa ettiği kabulleri belirleyici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Erkeklik, muhafazakârlık, Erken Cumhuriyet dönemi, Türk romanı, Peyami Safa.

IN THE EARLY REPUBLICAN NOVEL BUILDING IDENTITY OF CONSERVATIVE MEN: IN THE SAMPLE OF PEYAMI SAFA'S NOVELS

STRUCTURED ABSTRACT

The first period of Republican novel, beyond aesthetic intentions, contains the reflections of young nation state ideology and the reflections of formalization. In this era novel, nationalistic approachment which has shown itself from national literature, unites with state's ideology and is used in building identity. Aforementioned identities are mainly men identities, fundamentally, with these qualities, have already been parts of state ideology. The main purpose of this research is that supposing by novels, were written in the early years of National Struggle and Republic, used as a tool in which forming nation state and national identity, to analyze the years of National Struggle and the first period of Republic's role of literated novelists, nation state, nation individual, nation society and building to semtinize identity of conservative men which were fictionalized from the narrator to the character. Building national identity, on one hand, idealizes men identities which were made by new system of value, on the other hand, prefers a man's identity which was not marginalized and protected his self. In this respect, the identity of conservative men take place in novels as the keepers of custom and self and partners of religious and national responsibilities. In the research, as centre texts, Peyami Safa's novels were preferred with his certain distinctions about this subject, with his fiction men identities, providing opportunities to the contexts of researches in ideology and conservatism. Because of the fact that research involves in early years of the Republic, like *Yalniziz*, *Biz İnsanlar*, *Matmazel Manolya'nin Koltugu* were not included in the research as they were published after 1940. On the other hand, because of the purpose is to analyze the identity of conservative men via Peyami Safa's novels, instead of analyzing the novels with chronological fiction. It was suitable for he purpose of the research that thematic findings being analyzed and commented. Besides building identity of conservative men in his novels, it was also included in analyzing narrator's conservative and masculine character because this masculine type of narrator was the identity of the author in which

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

including his own voice. These men identities' connection with ideology and were taken in paralel with political history chronology, identities of conservative men in his novels and his masculine point of view were searched what were their function of building those identities from the National Struggle to quarter-century of Republic. The reason why Peyami Safa was chosen both his novels' literaray qualities and the identity of conservative men as an ideologist forming and exemplifying in his novels, therefore, seperating from dominant mentality of that period and were determinative by building different men identities from monolithic man identity.

As a result, it can be said that the identities of conservative men in Peyami Safa's novels are not challenging types. They are, as long as they resist against European style and carry on thinking that their women will stil belong to them, at the point of not giving the women of the same world to the other, succesful. Mentioned identities of conservative men in none of the works, do not unite with heroic men who form monomyth of the period, but they always support the ideology of early Republic from its essential points. In consequence, ideal men and women of the conservative masculine imagination do not conflict with dominant ideological statement due to none of their characteristics. Although it seems that there is a difference between in the perception of women and in the way how conservative opinion idealize women with religious references and this idea is very common. Peyami Safa's identity of conservative is in compliance with Kemalist ideology at the point of positioning women. We can say that there is a fear of colonization of mentality which marked in the early period reformisim of Ottoman-Turk modernization. The feminine imagination of the concept of homeland and state, explains the passion of keeping women with which ideological point that is created with hegemonic masculinity. In this regard, as the attitude of modernization of new new ideology's nation state imagination as in view not dominate but always well accepted conservative masculine identity, idealize conceptional reality associaye w,th appearance level, modern conservative masculinity and from this identified women. In other words, the monomyth of gallant soldier in Anatolia and founding representation of patriatic masculine identity, accompanying women their representatives and their naive attitudes complete with continuous characters who assume identity roles at the point of protecting capital city cultures from Anatolia. From this aspect, Peyami Safa's novels in which he exemplifies conservative men and his suggestions to the identity of conservative men and reflecting his novel's urban identity, can be read as symbolic addition of urbanism which lasting from the first examples of Turkish literature. With his novel techniques, the narrator whom he tittivates as a fictional identity, is always conservative and a man. Even if he is conservative or not, it shows the effect of classical patriarchal view on the whole modernization process. The most important link between conservative men identity and Kemalist ideology is this patriarchal discourse and masculinity which shows itself. Both of the conservative thoughts and national modernization, which searches a traditional self base, cultivate a main patriarchal imagination. The clearest examples of classical patriarchy are found in northern Africa, muslim Middle East, south and east Asia. In this sense, it can be said that classical patriarchy is reproduced and at the stage of this, as the representative of extended

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015*

family and authority, old man involves in elementary family, connection with relatives and state connection. In this regard, especially, being represented with the protection of family structure, both masculinity of conservative thought which exemplifies the roles of men and women in family, and Kemalist modernization which organizes and exemplifies women as individuals of a great family, base upon building a new man identity and protecting this essentialist effect. Almost all of his novels in early period of Republic, identity of conservative man which he recreates from the perspective of conservative man is the representative of this structure. At this point, the new role in which Islamism, as a source of nourisher to classical patriarchy, is a cultural former of creating conservative opinion. Also, it states masculine side which conservative masculinity finds missing parts to try to fulfil in modern masculinity. As it seen in the novels that on one hand, classical patriarchy is being tried to protect, on the other hand, the idea of it has to be modernized, the roles of being capitalized in the countryside and new market powers in building Republic which has fed by masculine imagination, also, is suggestive to understand its well accepted multiple necessity. As noted above, both modernization and conservative ideology which create intellectual background of the early period of Republic novel put forward their argument in reaction to colonization. According to Kandiyoti, this reaction is, meaningfully, dual in terms of its sexual and religious ways and these two support each other. After playing with her new identity and role, it is not considered risky to come back her home by masculine view. As far as woman stands in the position in which the view of conservative men put her, is mentioned by good means. At this point, the fiction of the identity of conservative men in the novel is formed by belonging of the woman whom returns back to neighbourhood as a divine area with her religious and national values. Westernization, modernization and native culture as identified with Islamic values, form masculine language of conservative view. Of course, the dominance of this language in literary works is depended upon all reformist exerts are shaped with the men's point of view and expressed by reformist men's identity. Reformist side which takes upon the identity of conservative men, as an inevitable characteristic of that period against all cognitive complexity that it caused, both mentality and the narrator who is the voice of that mentality, is the contemporary quality of novels. With the Republic and ideology of Kemalism, real acceleration which has gained in description of the woman's identity or reproducing become, in a way, the channeler of explaining the necessity of reproducing the conservative masculinity. In conclusion, it is clear to see that modern or conservative, all the discourses are the products of a masculine thought in defining new identities. The key determinant in building the identities of modern and conservative men, is women's positions in these men's lives. On the other side, with the woman of conservative view and modern view, over her while redefining men, falling down hierarchial value and autarchy which represent the old, emotional distance takes its place to friendship in this new home harmony. As much as in different custom of conservative view, it depends upon the roles of building new nation in the description of the identities of man and woman.

Key Words: masculinity, conservatism, early Republican period, Peyami Safa.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

Cinsiyet (sex) kavramı cinsel kimliği, sahip olunan biyolojik farklılıklar temelinde tanımlarken, toplumsal cinsiyet (gender) kavramı cinsiyetin bir toplumsal ilişkiler ağı içinde kurulduğunu ifade etmektedir (Türk, 2007: 2). Diğer bir deyişle cinsiyet (sex), bireyin kadın ya da erkek olarak sahip olduğu genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleri; toplumsal cinsiyet (gender) ise kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını ifade eden bir kavramdır (Zeybekoğlu, 2010: 3). O halde erkeklik kavramı söz konusu olduğunda toplumsal cinsiyet merkezli bir kavramdan bahsedildiği açıkça ortadadır. Toplumsal cinsiyet kavramının 1960'ların sonunda ortaya çıktığı dikkate alındığında Türk modernleşmesinin ilk evreleri hakkındaki toplumsal cinsiyet dolayısıyla erkeklik çalışmalarının gecikmesinin sebebi de ortaya çıkmış olur. En yaygın kabul gören tanımlara göre erkeklik, toplumsal ve zamansal değişkenlere bağlı olarak erkeklere atfedilen biyolojik, fizyolojik, duygusal, zihinsel tüm özellikleri kapsayan bir rolü karşılar. Ataerkil değerlerin egemen olduğu Türk toplumundaki geleneksel erkeklik algısı, erkeğin her zaman başarılı, güçlü, iktidar sahibi olması, her şeye çözüm getirebilmesi, duygularını asla belli etmemesi, evin geçimini sağlaması ve belki de en önemlisi, her zaman her konuda kadından üstün olması gerektiği şeklindedir (Zeybekoğlu, 2010: 7). Bu algı, erkekliğin tanımlanmasında kadınlık özelliklerinin var olup olmadığını temel bir belirleyici olarak kabul eder. Dolayısıyla Türk toplumunda erkeklik, en basit haliyle kadınlaşma endişesi ile çerçevelenmiş bir toplumsal tutumu ifade eder. Kavram, özü gereği zamanla değişiklikler gösterir ancak temelde ölçüt kabul edilen yargılar değişmez.

Erkeklik kavramı, milliyetçiliğin yükselmesi ve özellikle ulus devletlerin kurulması aşamasında devlet ideolojisi ile iç içedir. Ulus, bu anlamda eril tahayyülün inşasıdır. (Sancar, 2014: 54). Bu dönemlerde kadınlık ve erkeklik ideolojik boyutlarda ve amaçlarla yeniden vurgulanmış benlik tanımlarına dönüşür. Bu bakımdan erken Cumhuriyet dönemi, bahsedilen yeniden vurgulanmış erkeklik kimliğinin araştırılması için ayrıca uygun bir zemin oluşturur. Romanın, bir tür olarak, Türk modernleşmesinin başlangıcı kabul edilen Tanzimat'tan itibaren, aydın/yazarın sosyal ve siyasal sorumluluğunun ifade aracı olarak görüldüğü göz önünde tutulduğunda, bahsi geçen devrin romanı, erkeklik algısına uygun bir örneklem anlamına gelir. Yeni kurulan yahut kurulması için çabalanan rejimin ve devletin sözcülüğünü üstlenen aydın/yazarların çoğunlukla tezli olan romanları, doğrudan inşasına çalışılan toplumsal erkeklik ve kadınlığa dair tanımlar üretirler. Öte yandan geleneğin, özün ve bu özü oluşturduğu düşünülen tüm değerlerin korunması konusunda bazı endişelerin ortaya çıkması ve açıkça dillendirilmesi de bu yıllara rastlar. "Türkiye modernleşmesi, modernleşme paradigmasının genellikle tek boyutlu değerlendirilmesi nedeniyle, "radikal" ve "devrimci" olarak yorumlanır. Bu yorum, toplumun, "geleneksel", "Osmanlı" ve "dine ait" olan unsurlardan hızla arındırılması işleminin sekterliğinden temel alır. Bu yaklaşım, karşımıza aynı zamanda, modern ve muhafazakâr ikilemini çıkarmaktadır. Bu ikilem de Türk siyasal yaşamı ve dönüşümüne dair iki temel değerlendirmenin sonucu olarak düşünülmelidir." (Durna, 2009: 27) Bu bakımdan, rejimi muhafazakâr bağlamda yorumlayan bir başka aydın/yazar kanadı da sesini duyurmaya başlar. Böylece erken Cumhuriyet romanında, kurtuluşun öznesi olarak vurgulanan muhafazakâr erkek kimliği, özellikle ötekinin üzerinden tanımlanmaya başlar. Bu öteki kimi zaman Batılılaşmış kadın, kimi zamansa muhafazakâr değerlerinden kopmuş erkektir ama daima ötekiliği ve yabancılığı ile ön plandadır. Devletin kurumsal, hukuksal, idari ve eğitim yapısı söz konusu olduğu zaman tutkulu bir modernleşmeci olan Safa, "halk"ın etik ve ontolojik kuruluşu noktasında muhafazakârlaşır (Durna, 2009: 38). Kemalist ideolojinin muhafazakâr aydını sıfatı ile anılan en bilindik isim olan Peyami Safa'nın söz konusu döneme ait romanları erken Cumhuriyet döneminin muhafazakâr erkek kimliklerinin nasıl tanımlandığının aydınlatılması konusunda en uygun malzemeyi sunar. Safa'nın romanları dâhil bütün eserleri, yazılış amaçları dikkate alındığı zaman geçmişle gelecek, gelenekle modernlik, doğu ile batı arasındaki çatışmanın dinamiklerinin nereden geldiğini anlatma kaygısı taşımaktadır. Bir yandan çatışmanın altı çizilirken, diğer yandan bu ikili karşıtlıklar arasında uzlaşmanın nasıl ortaya çıkacağına dair ipuçları araştırılmaktadır. Ancak

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

bilindiği üzere muhafazakârlığın temel güdüsü gelecekte değil, geçmişten kaynaklanır. (Nisbet, 2002:115; Çiğdem, 2001). Bu geçmişe yaslanan güdünün taşıdığı en temel kaygılardan birisi de sahiliktir. Yaşadığı devrin değer ve alışkanlıklarının “soysuzluğu”, “yozluğu”, “yüzeyselliği” ve “şahsiyetsizliği” ancak geçmişin günümüzde muhafaza edilmesi ile aşılabilecektir. Muhafazakâr için geçmiş, günümüzün “yüzeyselliği”nin aşılması için sağlam bir dayanaktır. (s.36)

Esasen her biri modern dönemin kavramları olan muhafazakârlık, milliyetçilik, ulus devlet, toplumsal cinsiyet ve erkeklik bir arada ele alınmaya sadece bu özellikleri ile bile gayet elverişlidir. Modernite ve muhafazakârlık, terminolojik olarak değilse de genel geçer kavramlar olarak kullanıldıklarında karşıt kavramlar olarak tanınır. Oysa muhafazakârlığı doğuran da modernizmdir. Muhafazakârlığı anlamak için, evvela onun modern bir duyuş/düşünüş olduğunu kaydetmekle işe başlamalı; modernleşmenin seyrine koşut olarak sürekli yenilenen, değişen bir duyuş/düşünüş olduğunu da eklemeliyiz. (...) Muhafazakârlık, kapitalist modernleşme süreci karşısında, bu sürecin çözdüğü siyasal, toplumsal ve kültürel yapıların, belki daha doğrusu o yapılara yüklenen anlam ve değerlerin sürekliliği adına gösterilen tepkiye dayanır. Fakat bu tepki, modern muhafazakârlığın ön-evresi sayabileceğimiz feodal-zümresel gelenekçilikteki ve Restorasyoncu revanşizmdeki gibi “yeni olanın” mutlak reddiyesiyle yahut salt tepkisellik/reaksiyonerlikle tanımlanamaz. Muhafazakârlık, “eski” (kadim ve ezeli) ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda sağlamaya çalışmanın iradesine ve yeteneğine sahiptir; bu irade ve yetenekle Restorasyon’dan ve gelenekçilikten farklılaşarak kendini var eder. (Bora, 1997: 6). Berkes’e göre muhafazakârlık, geçmişte güçlü olan, ancak toplumsal değişimler ve yenileşmeler sonucu eski güç ve statüsünü kaybeden dinsel ve geleneksel toplumsal unsurların verdiği reaksiyondan ibarettir. Kemal Karpat ise yeni toplumsal yapılanma içinde güç ve statü kazanmış olanların da muhafazakâr eğilimler kazanabileceklerine işaret etmekle beraber, modernleşme ile muhafazakârlığı birbiriyle uzlaşmaz karşıtlıklar olarak kurgular (Durna, 2009: 28). Bu bağlamda, Türk modernleşmesinin de muhafazakâr bir duruş ve düşünüş refakatinde geliştiği söylenebilir. (...) Türk inkılabının aşkınlık ve kutsallık anlayışının, öz/asıl kavramının sıklet merkezi ise, milli kimliktir. (Bora, 1997: 16).

Peyami Safa, devrin muhafazakâr olarak tanımlanan aydınları arasındadır. Safa’nın aile kavramına verdiği önem, kadının toplumsal ve siyasal katılımı ile kamusal alandaki görünürlüğüne dair sınırlı perspektifi, geçmişe dair değer, ahlak ve geleneklere olan bağlılığı; bu bağlılığın getirdiği geçmişle bugün arasında kurmaya çalıştığı sentez, Safa düşüncesindeki muhafazakâr unsurlardan bazılarıdır. (Durna, 2009: 37). Yaygın kanaatin aksine muhafazakârlığın gericilik olmadığını sıklıkla vurgulayan Safa, modernleşme ile gelen pek çok değişiklik karşısında geleneksel olanın korunması gerektiğinin vurgusunu da sıkça yapar. Kendisini gerici/irticai dediği tutumdan ayıran en önemli taraf, yine kendi ifadelerine dayanarak laik devlet sistemi ile bir derdinin olmamasında ortaya çıkar. Ona göre din, kültürel bir bütüncü olarak önemlidir. Dinin muhafazakâr düşünüşteki yeri tipik ve kritiktir: muhafazakârlık, vazgeçilmez hazinesi olan dini modern bir müdahaleye tabi tutar, onu dünyevi saiklerle yeniden yorumlar, yeniden biçimlendirmek ister. Dini, belki kendisi uğruna olmaktan ziyade, toplumun istikrarı ve otorite açısından kaçınılmaz sayar. Dindarlıktan çok, dinin ritüellerine, din bağına ehemmiyet verir (Beneton, 1991: 110). Öte yandan, Safa’nın din ve millet bağlamında ele alıp savunduğu gelenekçi muhafazakârlığı, milliyetçiliğin yeni din olduğu iddiası ve özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren muhafazakârlıkla milliyetçiliğin eklenmesi dikkate alınarak yorumlanmalıdır. Gelenekçi muhafazakârlık, en genel anlamı ile Türk modernleşmesi içinde geleneksel olanın savunusu ve/veya gelenek içinde hayatı anlamlandıran bir ruh hali olarak görülmektedir (İrem: 1997: 53). Gelenekçi-muhafazakâr milliyetçiliğin tarihi önemi, ilk defa ulusu konu alan bir iç bütünlük teorisi sunmuş olmasında yatmaktadır (Karpat, 1959: 455). Peyami Safa’nın keskin kalemi, Türk inkılabından evrensel önemde, dünyayı değiştiren bir cevher çıkarma iddiasından, inkılabın yanlılarına ve “aşırılıklarına” karşı şiddetli bir tepkiye yönelmiştir. (...) Ona göre Şark medeniyetine özgü ilahi-mistik görüş nasıl kör imana götürüyorsa, Batı medeniyetinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

ilmi düşüncesinde ifrat da kör akideciliğe, mefhumculuğa götürür. (Bora, 1997: 19). Bunlarla beraber Safa'nın modernleşme karşısındaki en önemli itirazları kadın ve erkek kimliklerinde toplumsal temsil noktasında ortaya çıkar ki bu kimliklerin geleneksel rollerinden sıyrılmaları Safa'nın eserlerinde yozlaşmanın ifadesidir. Bu yozlaşma da modernizmin neticesidir ve Safa bu yozlaşmaya karşı özün ve geleneğin savunmasını üstlenecek muhafazakâr kimlikler kurgular. Ancak Safa'nın roman kişileri arasında muhafazakâr olanların değil yozlaşmış olarak kurgulanan kişilerin daha canlı oldukları da ayrı bir dikkat konusudur. Peyami Safa'yı hâkim zihniyetten ayıran belki en önemli taraf kurguladığı muhafazakâr erkek kimliklerinin, devrin diğer eserlerinde olduğu gibi Anadolu mücadelesine katılan kahraman erkek miti üzerinden üretilmemiş olmalarıdır. Yozlaşan erkek kimliğinin yanında, roman kişisi olarak hayli sönük kalan bu muhafazakâr erkekler de, karşıtları gibi kenttedir. Anadolu hareketine sempati duyan veya askerlik ile anılan bir iki örnek müstesna, bu kimlikler yeni rejimin kentli muhafazakâr erkekleridir. Diğer yandan Peyami Safa'nın kurguladığı en önemli muhafazakâr erkek kimliği, tüm romanlarında bütüncül bir kimlik örüntüsü arz eden anlatıcı tipidir. Onun kurguladığı en belirgin muhafazakâr erkek kimliği, romanlarındaki bu anlatıcıdır. Anlatıcı figürünü zaman zaman roman karakteri olarak kurgulanmış sözcü karakterler temsil eder ki bu sözcüler yazarın sesini duyurma aracı olarak kullandıklarına göre muhafazakâr erkekliğin, kurguda arka planda kalmış gibi görünen ama esasen temel zihniyeti ve akışı belirleyen öğeleridir. Bu baskın muhafazakâr erkek kimliğinin romandaki en önemli karşılığı, eril dilin ve zihniyetin temsilcisi olan anlatıcı/yazar yahut örtük yazar ve sözcüdür. Doğu- Batı mukayesesinin sembolik hale geldiği eserlerde daha belirgin olarak kurgulanan muhafazakâr erkek kimliklerinin yanında tüm romanlarda anlatıcı kimliği ve onun bakış açısı ile dile gelen muhafazakâr eril söylem, erken Cumhuriyet romanında muhafazakâr kadının erkeklik söylemini tanımlamada temel göstergelerdendir. Dikkati çeken bir başka nokta, toplumsal cinsiyet rollerinin bu söylemi desteklemek için planlanmış olmasıdır. Sözgelimi Peyami Safa'nın romanlarında karşılaşılan yozlaşmış erkek tipleri ve daha baskın olarak düşmanlaştırılan, ötekileştirilen kadın kimlikleri, muhafazakâr erkek kimliğinin kurgulanmasında kimliğe has özellikler yerine zıtlıkları ile daha önemli bir yere sahiptir.

Peyami Safa'nın romanında yozlaşmış erkek kimliklerinin yanı sıra muhafazakâr erkek kimlikleri de -ki onlar idealize edilenlerdir- "inkılap" sürecine katılmazlar. Bu kişiler Anadolu'da değil İstanbul'dadırlar. Devrin ideal erkek kimliği ve kadın kimliği çizimleri onun çizdiklerinden farklıdır. Sosyal ve siyasi değişim erkekliğin yeni kimlik idealizasyonunu belirlerken Safa, endişe eksenli muhafazakâr bir tutum inşa eder ve dönemin monomitik erkekliğini kurgulamaz. Çizdiği erkek kimlikleri, kesin ayrılıklar içerir ama olumlananlar dönemin diğer eserlerinden farklı olarak "kahraman" yahut "asker" değildir; bilakis kentli ve naiftir. Bu yönleriyle kadınılaşma endişesini akla getirirler de toplumsal cinsiyet bağlamında erkekliğe için görülmeyen bu özelliklerin Safa'nın romanlarında eleştirildiği söylenemez. Yine de bu özellikler, toplumda hâkim olan erkeklik söylemine uygun sayılmaz zira erkeklik algısı çoğunlukla güç, kuvvet, irade, vs. ekseninde biçimlenir; özellikle ulusal inşa süreçlerinde devleti kuran erkek mutlak olarak gücün de temsilini üstlenen koruyucu ve kahraman figürdür. Kahramanca özellikleri ile gücün, devletin ve ulus devlet inşasının parçası olan bu erkek kimliklerinden farklı olarak Safa'nın olumlu erkek kimlikleri, muhafazakâr muhitlerde yaşamak, muhafazakâr değerleri, yerli ve geleneksel olanı savunmak gibi özelliklerinin yanı sıra çizildikleri dönemde pekâlâ kadınılaşma endişesini de karşılayabilecek, dolayısıyla erkeklik söylemi içinde tipolojik özellikler sunmayan kişilerdir ve bu yönleriyle farklı erkek kimlikleridirler. Aslında hem erken Cumhuriyet'te hem de daha sonraki yıllarda muhafazakâr erkek yazar, mücadeleciler erkek kimlikleri kurgulamak konusunda hevesli değildir. Dönem ilerledikçe ve Kemalist ideolojinin edebiyattaki inşa süreci etkinliğini yitirmeye başlayınca bu muhafazakâr erkek kimlikleri felsefi/düşünsel derinliği olan tiplere evrilir. Buna rağmen başarı, aidiyetin ve namusun simgesi olarak "kadınımı" ve geleneğini koruyabilmekten geçer. Kadın üzerindeki koruyuculuk iddiası yalnız muhafazakâr erkek kimlikleri için değil devrin tüm ideal erkek kimlikleri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

için geçerlidir ve devletin kurulması ve korunmasıyla iç içedir ancak muhafazakâr erkek kimliğince kadın, eril dil ve düşüncenin biçimlendirdiği ve tamamen korunmaya muhtaç bir kimlik parçası olarak tanımlanır. Erkek gibi bağımsız bir kimlik değildir; erkeğin muhafaza etmesi gereken değerlerinin ve muhafazakâr kimliğinin bir parçasıdır. Böylelikle aslında anlatıcı ile temsilisini bulan eril tahakküm, kendini kadınlık üzerinden tanımlar. Her iki kimliğin inşasında toplumsal cinsiyet rollerinin etkileşim sunduğu tek alan da budur. Vatana ve millete yani kutsala ait olanlar arasında kadın da vardır ve tıpkı namusun kadın cinselliği üzerinden tanımlanması gibi vatan ve millet de namus kavramı ile birleştirilir. İdeolojik söylemin sıkça kullandığı bu bağlam, muhafazakârlığın da bağlama dâhil olması ile bahsedilen şekle girer. Erkeğin vazifesi vatana, millete, geleneğe ve bu kavramlara içkin her şeye olduğu gibi kadına da yöneliktir zira kadın da birey değil devletin, milletin parçasıdır. Dönem için silik kalan ya da kahramanlık mitosunun etkisinden uzak çizilen muhafazakâr erkek kimliklerinin mesul oldukları başarı, ait olan şeklinde kurgulanmış kadını tüm temsili değerleriyle korumaktan ibarettir. Peyami Safa, öncelikle Osmanlı'nın modernleşme süreçlerinden intikal eden politik kültürün birikimi ile hesaplaşır. (Öğün, 1997: 117). Peyami Safa'nın muhafazakâr zihniyeti, Kemalist terkibi öncelikle ölçülülüğe dayalı işlevsel kapasitesi ile keşfettikten sonra, bu terkin tarihsel-geleneksel çerçevesini çizmeye girişir. Kemalist projede işlevsel bir değer kazanan medeniyet, millet, din kavramları, bu kez tarihsel-geleneksel bir somutluk kazanacaktır. Yukarıda da işaret edildiği üzere, Osmanlıdan kopuş, sanki geleneklerden bir kopuş gibi gözükmektedir. Ama Peyami Safa, bunu daha derinlerde yaratan geleneksel-tarihsel bir bağlama yerleşmek için yapmaktadır (Öğün, 1997: 121).

Safa, tüm eserlerinde erkek anlatıcı ve bu anlatıcıya ait eril bir dil kullanır. Esasen hâkim bakış açısını yansıtan bu anlatıcı, erkekliğin temsili olarak okunabilir. Dolayısıyla hem kullandığı hâkim anlatıcının hem de tezli roman üreticisi olarak her anlatıda kendisine seçtiği sözcüklerin erillikleri ve erkekliklerini biçimlendiren muhafazakârlıkları romanlarının özünü belirler. Zaten romanların tezlerini, meselelerini de kimliğini –ki bu kimlik muhafazakâr erkek kimliğinin bir örneğidir- saklamaya pek de ihtiyaç duymayan erkek yazarın belirlediği açıktır. Safa'nın, yeni rejimin dayanması gerektiğini düşündüğü geleneği, Doğu ve Batı'ya yüklenen cinsiyet değerleriyle ve Oryantalist bakışın kadınlık-erkeklik, Doğululuk- Batılılık kimlikleriyle ilintili ele almak mümkün olsa da bu bağların izleri *Türk İnkılabına Bakışlar*' da ya da çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığı yazılarında takip edilebilir. Romanlarının erken Cumhuriyet devrine ait olanlarında bu bağları kurmak ise zorlama olur.

Yeni kapitalist uygarlığın “üstün medeniyeti” her şeyden önce cinsel ahlak ve cinsler arası yeni tahakküm pratiklerine dayanıyordu. Bu anlamda Doğu ile Batı arasındaki ilişkiler cinsiyetçi anlamlara dönüşmüştü; toplumların yaşam biçimleri ve kültürleri cinsel ahlak kodları ile ve cinsiyetçi içeriklerle tanımlanmaya başladı. Kültürler arası farklar kadınların bedenleri ve cinsellikleri ile ilişkili konuşulur hale geldi. Kadınların giyimi ve cinsel davranışları uygarlığın göstereni oldu. Doğulu kadınlar ezik ve sömürülen kadınlardı. Örneğin Arap kadınlar uygarlık için soyunmalı, Afrikalı kadın ise uygarlık için giydirilmeliydi. (Avrupalı tarzda beyaz ketenlerle). Sömürgeleşme korkusu yaşayanlar ise kadınları benzer ikilikler içinde ama tersine çevirerek tanımladılar: Yerli kadın iffetli ve masum, Batılı kültürü benimseyen kadınlar ahlaken düşük hatta fahişe gibi nitelendirildiler. (Mayer'den aktaran Sancar, 2014: 45). Doğulu erkek, Batılı erkeğin gözünde ‘terbiye edilmemiş aşırı erkeklik’ olarak tanımlanıp ‘barbar’ olarak kodlandı. Doğulu erkeğin gözünde Batılı erkek ise ‘kadınların ahlaksızlığına göz yuman sahte erkekler’ ya da ‘efemine (kadınsı) erkekler’ olarak aşağılandı. Bu kodlamanın *Fatih-Harbiye*'de örneklendiğini söylemek mümkündür. Doğulu erkeği temsil eden; muhafazakâr eril anlatıcının olumladığı ve değerler sistematiği bakımından özdeşim kurduğu erkek kimliğini karşılayan Şinasi, ‘barbar’ olarak kodlanmaz yahut bu kodlamayı yapacak Batılı erkek kimliğinin gözünden anlatılmaz ancak öte yandan Batılı erkek kimliğini temsil eden Macit kadınların ahlaksızlığına göz yuman yahut sebep

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

olan sahte ve efemine erkek kodunu karşılar. *Sözde Kızlar*'ın Behiç karakteri, bu tipin belki en uç örneği olarak kurgulanmıştır. Aynı şekilde *Mahşer Şimşek* ve *Canan*'daki genç erkekler de bu tipin temsilcileridir. Dikkate değer olan nokta, bu yozlaşmış ve Batılılaşmış erkek kimliklerinin karşısına çıkarılan karakterlerin, erkeklik vurgusunun¹ baskın olmamasıdır. Bu kimliklerin kurgulanmasında esas sesi duyulan muhafazakâr eril anlatıcıdır ve yozlaşmış Batılı erkek kimliğinin karşısına çıkarılan muhafazakâr erkek kimliği en temelde mazlum Doğulu erkeğin karşılığıdır. Bahsedilen muhafazakâr erkek kimlikleri ne Batının uygar erkeklerinin rol modeline ihtiyaç duyan efemine erkeklerdir ne de sömürgeci güçlere karşı yürütülen ulusal bağımsızlık mücadeleleri tahayyülünün içindeki egemen cinsiyet ilişkileri gereği mücadeleyi örgütleyen önder erkeklerdir. Benzer durum ideal kadın tipi için de geçerlidir. Peyami Safa'nın romanında muhafazakâr erkek anlatıcının çizdiği ideal kadınlar da ancak geleneğine bağlı ve erkeğin muhafazasına muhtaç olduğunu kabullenenlerdir; bu ideal kadınlar arasında yoldaş kadınlar yoktur çünkü önder erkekler de yoktur. Muhafazakâr bakış açısının, romanı üzerine temellendirdiği cinsiyet daima erkektir. Kadın ancak onun erkekliğinin tanımlanmasında ve derecelendirilmesinde ikincilleştirilmiş bir figürdür. Ulusçu metinlerde vatanın ana olarak kutsallaştırıldığı ve sevgili olarak erotikleştirildiği görülür ve bu sebeple vatan savunması şeref ve namusun savunulması anlamına gelir. Bunun bir adım ilerisi kadının yukarıda bahsedildiği gibi vatanın ve dolayısıyla kolektif namusun parçası olarak görülmesi ve savunulmasının gerekli bulunmasıdır. Bu sebeple muhafazakâr erkek bakışının biçimlendirdiği metinlerde, kadın cinsiyetinde öze ait sayılan tüm değerlerin korunduğu varsayılır. Düşmanın en belirgin eylemlerinden biri tecavüzdür; bu tecavüzü savaşın cephesi haline gelmeyen İstanbul'da, kadınları kandırarak gayriahlaki ilişkiler tesis eden erkek kimliğinin davranışı karşılar. 'Koruyucu erkek' miti 'korunan kadın' mitini yaratır ve korunan da kadınların iffeti ve namusudur (Sancar, 2014: 56). Safa'nın romanlarındaki kadının işlevi de bunu karşılar ve bu kadın kimlikleri muhafazakâr eril bakışın biçimlendirdiği kimliklerdir. Erkeklik tanımı da bu kadınlarla münasebetin neticesinde olumlanır ya da lanetlenir.

Mayer, ulusçu ideolojilerin erkekleri de disipline ettiğini; ama ulusun heteroseksüel erkek kurgusu olduğunu söyler. Burada *eril ego*, patriarkal hiyerarşiler ve normlar ile belirlenir. Erkekler ortak normların düzenlenmesini yaparlar, kadınlar bu ulusal drama içinde kendilerine verilen farklı rolleri yerine getirirler. Buna karşı gelen kadınlar ulusun varlığı ve sürdürülmesi açısından gerilim nedeni, hatta tehdit olarak algılanabilir (Sancar, 2014: 63). Ulusun heteroseksüel erkek kurgusu oluşundan hareketle, ulusçu yazında eril dilin ve zihniyetin hâkim olduğu söylenebilir. Bu sebeple ulusçu nitelikleri ağır basan bir dönem olan erken Cumhuriyet'te erkek ve kadın kimliklerinin tipik kurgularından bahsetmek daha anlamlı olur. İdeolojik sözcülük yapan yazar/anlatıcıların neredeyse tamamının ulus tahayyülünü üreten erkek kimliğine bürünmeleri bundandır. Bu sebeple devrin en bilindik kadın yazarı Halide Edip de romanlarının çoğunda erkek bir anlatıcı kurgulanmıştır. O halde Safa'nın romanlarındaki erkek kimliklerinin kurgusunda da bu eril anlatıcı tipinin baskın etkisi bir sebebe bağlanmış olur. Safa'nın romanlarındaki muhafazakâr erkek karakterlerin kurgusunu, muhafazakâr yazarın değerleri ve ahlakçı kabulleri belirler. Kahraman monomitini yeniden üretmeyen bu kimliklerin hâkim zihniyetten farklılıklarını yaratan özellik, muhafazakâr düşünüşün temsilcileri olarak kurgulanmalarıdır. Bir bakıma muhafazakâr yazar/anlatıcının amacı da yeni inşa sürecini destekleyecek kadın ve erkek kimlikleri üretmekten ayrı tutulabilir. Safa, muhafazakâr bir aydın/yazar olarak mücadelesini Anadolu hareketini desteklemek yahut Anadolu hareketine destek üretmekte değil, yeni ulusun değerler sisteminin temellendiği yeni ahlaki yapının çerçevesini çizmek yolunda konumlandırır. Bu bakımdan, devletlerin bir kez kurulup istikrar sağlandıktan sonra kadınları yeniden özel alana göndermesi (Sancar, 2004: 66) gibi Safa'nın muhafazakâr erkek ve

¹ "Erkeklik vurgusu" ile kastedilen, dönemin toplumsal cinsiyet kalıpları ile tanımlanmış hâkim erkeklik tanımı ve söylemidir. Sözelimi bahsedilen dönemde bu erkeklik söylemi, çoğunlukla asker, vatansaver, milliyetçi, adanmış erkeklik nitelikleri ile kurulur.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

kadın kimlikleri de kentteki yaşamları içinde çizilmişlerdir. Muhafazakâr erkek kimliğinden beklenen, erken modernleşmenin eril tahayyülü gereği modern aile reisi erkeklere dönüşmeleridir. Zaten çoğunlukla aile tahayyül etmekle güçlü bir devlet tahayyül etmek birbiriyle ilintilidir. Bu sebeple toplumsal çöküntünün ya da Osmanlı devlet sistemine getirilen eleştirilerin yozlaşmış erkek ve kadınlardan kurulu aileler aracılığı ile iletildiği görülür. *Mahşer*'de Beyoğlu'ndaki apartmanda Seniha Hanım ile Mahir Bey'in kurdukları aile, bu çöküşü karşılar. Muhafazakâr erkeğin temsilcisi olan anlatıcı, Muazzez'in Alâaddin Bey ile evlenmesi halinde bu çöküşün süregelenleşeceğini vurgular ancak Muazzez Nihad'ı seçer. Gelgelelim Nihad, geleneğin ve yeni kurulacak rejimde muhafazakâr erkekliğin sembolü olarak idealize edilemez. Dolaylı olarak cumhuriyetin bu erken döneminde aile kurumu aracılığı ile devletin yeni sistemine ve öngörülen yozlaşmaya yönelik bir eleştiriden bahsedilebilir. Romanın sonunda idealize edilmese de yazarın sözcülüğünü üstlenen muharrir vasıtası ile yeni ve muhafazakâr aile yapısını kuracak erkek kimliğini temsilen Nihad'ın kurtuluşu ve Muazzez'e sahip çıkışı, ideolojik erkeklik okumasının özünü sunmaya yeter. Roman boyunca tesadüf edilen, yenilikçilikleri, vatanseverlikleri vurgulanan erkek kimliklerinin kurtuluşu da muhafazakâr modernleşmenin eril münşileri olmalarındadır. Diğer yandaki yozlaşmış erkek kimliği yine oldukça klişe biçimde kadının aidiyeti ve namusu bağlamında çizilmiş geleneklerden ve özden kopup Batılılaştığı oranda yoz kabul edilmiştir. Muhafazakâr aile yapısına uymayan her türlü ilişki benzer şekilde çökmeye mahkûmdur. Bu muhafazakâr ailelerin reisleri muhafazakâr erkekler olmalıdır. Kadınlar, aile içindeki konumları ile ya kutsanır ya da lanetlenirler. *Şimşek*'te romanın sonunda ölümler ve delilikle çizilen facia tablosu, ailenin devamını sağlayamayan ve kadını muhafaza edemeyen erkek kimliğinin muhafazakâr eril güçten yoksun olmasından kaynaklanır. Hastalığı ile kadınsılaştırılan Müfid, karısı ile dayısının çöküşü temsil eden ilişkisine mani olamaz. Kadının kötücüllüğü, yine klasik erkek bakış açısına göre şehvet kaynaklıdır ve kadın iradeden yoksundur. Pervin, Sacid ile olan yasak ilişkisini noktalamaya karar verse de başarılı olamaz çünkü kendisini koruyacak, ailenin reisliğini üstlenecek erkek kimliği yeterince güçlü değildir. *Bir Akşamdı*'da Kamil ve Meliha'nın evliliği de Kamil'in muhafazakâr erkek kimliğine yakışmayan davranışları sebebiyle çökmeye mahkûmdur. Bir asker olan Kamil, Batılılaşma/modernleşme bağlamında ahlaki değerlerin bağlayıcılığını kabulden uzaklaşan yozlaşmış tipin temsilcisidir. Meliha'nın ahlaki ve ruhi yıkımı, erkek düşmanlığı ile ifade edilen kötücüllüğü, modernleşme hevesinden ziyade aile kurumunun tesisinde muhafazakâr erkek kimliğini temsil eden birini değil Kamil'i tercih etmesinden kaynaklanır. Yine tüm romanlarda olduğu gibi bu romanda da dersi veren ve doğruluğu tartışılmayan görüşlerin sahibi muhafazakâr erkeği temsil eden anlatıcıda sesini duyuran, yazardır. *Canan*'da muhafazakâr erkek kimliğinin karşısında konumlandırılan erkek, yalnız cinsiyeti sebebiyle evlilikle ilgili tüm kararları bir başına alabilme hakkına sahip olduğu fikriyle toplumsal cinsiyet kalıplarını destekler. Öte yandan bu erkek kimliği yozlaşmanın bedelini ağır öder. Kadının, erkeğin namusu sayıldığı düzen içerisinde önce karısını terk eden, ahlaki çöküntü içerisinde olduğu, okura muhafazakâr erkekliğin temsilcisi anlatıcı tarafından daima vurgulanan ve yeni karısı Canan tarafından aldatılarak erkekliği zedelene Lami, sonunda ıslah olarak muhafazakâr ve ideal aile yapısının taraflarından biri olmayı hak eden eski karısı Bedia'ya döner.

Bir Tereddüdün Romanı muharrir karakteri ile yazarın sözcülüğünü de üstlenen anlatıcı kimliğinin ben diliyle anlatılır ve doğrudan muhafazakâr eril bakış tarafından şekillendirilir. Romanın en özgün yanı, modernleşmeyle ortaya çıkan yeni kadının kimliğinin erkek tarafından çizildiğinin anlatılmasındadır. Muhafazakâr erkek düşüncesini simgeleyen ve hâkimiyeti ile haklılığı baştan sona vurgulanan bakış açısı, kadın ile erkeğin özellikle cinsellik konusundaki eşitliklerine şiddetle itiraz eder. Kadının erkekle toplumsal cinsiyet kalıplarını kabul etmeksizin talep etmekte olduğu eşitlik, muhafazakâr erkek için yozlaşmanın ve egemenliğini dayandığı patriarkal gücün tanıdığı ayrıcalığın yitiminin ifadesidir. Ancak bu erkeklik algısı, kadında yozlaşmanın izleri olarak gördüğü her şeyi kendisinde erillikten kaynaklanan haklar olarak görür. Muhafazakâr erkekliğin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

temsileci muharririn bu ayırımına rağmen, romanın canlı kadın kişisi, idealize edilen özellikleri ile Mualla değil, eril bakışın karşısında cinsel kimliğini savunan Vildan olur. Ancak o da romanın sonunda Batılı bir Hıristiyan olduğunu itiraf ederek muhafazakâr düşüncenin asla kabul edemeyeceği bu özgürlüğü, dini ve milli ideolojiler bağlamında yeni kadına dahi yüklemenin ağırlığından, yazarın erkekliğini kurtarır.

Sözde Kızlar, bahsi geçen yozlaşmış ve muhafazakâr kimliklerin siyah ve beyaz gibi belirgin bir ayrımla anlatıldığı tezli romanların arasındadır ve baskın biçimde muhafazakâr erkek bakışın ideolojik gayeleri ile oluşturulmuştur. Bu romandaki anlatıcı, muhafazakâr düşüncenin hâkim erkeklik söyleminin, hakikatin temsilciliğini yapma hakkını devralır ve sorgulamaksızın kullanır. Dolayısıyla roman, bu erkek kimliğin temsil ettiği muhafazakâr düşüncenin doğru-yanlış kalıplarını ifadenin aracı olur. *Sözde Kızlar*, erken Cumhuriyet döneminde pek çok bakımdan yozlaşmanın simgesi olarak kullanılan mütareke İstanbul'unu mekân olarak kullanır. Olayların geçtiği konak, bir ahlaksızlık yuvası olarak sembolleşir. Konağın sahibi Nazmiye Hanım, kızı Nevin ve oğlu Behiç, Batılılaşmaya özenerek yozlaşan *ahlaksız* figürler olarak kurgulanmışlardır. Yazar, muhafazakâr erkek kimliği karşısında kurguladığı yozlaşmış erkek tipini hiçbir romanında buradaki Behiç karakteri kadar kötücül çizmez. Behiç, sadece muhafaza etmediği değerlerinin yoksunluğundan kaynaklanan bu ahlaki düşkünlüğü sebebiyle, öz çocuğunu diri diri gömecek kadar insani vasıflarını yitirir. Muhafazakâr değerlerin korunmadığı bu dünya öyle bir dünyadır ki tüm ilişkiler şehvet üzerine kuruludur ve her türlü ahlaki kötülük olağan sayılır. Safa'nın eserlerindeki sembolik mekân kullanımının belirgin örneklerini sunan bu romanda Cerrahpaşa'da yetişen Belma ve Salih'in yıkımları, içinden çıktıkları geleneksel hayatı değil Şişli'deki konakta yaşanan yozlaşmış hayatı seçmeleri ile gelir. Yine, Anadolu'dan kayıp babasını aramak için gelen uzak akraba kızı Mebrure, hem ait olduğu Anadolu kültürünün temsil ettiği muhafazakâr değerlerin kişiliğinin oluşumundaki payı hem de muhafazakâr, geleneksel ve Müslüman İstanbul'un yetiştirdiği Fahir ve Nadir sayesinde Behiç'in tuzaklarından kurtulur. Romanda muhafazakâr erkek kimliğinin yazar/anlatıcıdan sonraki en belirgin iki sesi, konakla bağları mantıklı bir gerekçeye dayandırılmayan Nadir ile Fahir'dir. Yaşadıkları semtler, Anadolu hareketine yakınlıkları ve kadını konumlandıkları yer bakımından bu iki erkek kimliği, muhafazakâr dünya görüşünün, geleneksel Türk-Müslüman erkek tahayyülünün temsilcileridirler. Nitekim eser, tezini savunmak üzere Mebrure'nin bu iki erkek kimliği sayesinde kurtulması, yeninin inşasındaki eril gücün bu erkeklere ait kılınması, yozlaşmanın sembolü olan erkek kimliklerinin cezalandırılması ile sona erer. Peyami Safa'nın bu romanda, Behiç'le temsilini bulan yozlaşmış erkeğin kurbanı Belma ya da esas adıyla Hatice'nin ölümü karşısında halkın sesini duyurduğu izlenimini uyandırmayı amaçladığı seste, muhafazakâr eril hâkimiyetin değerler sistematiğini belirlemedeki egemenliğinin dilini duyurur ve kullanır.

Fatih-Harbiye, Doğu-Batı şeklinde kutuplaşan gelenekçilik, muhafazakârlık ve modernleşme sentezinin ifadesidir. Çok açık şekilde Müslüman İstanbul'un ve onunla temsilini bulan tüm iyicil değerlerin muhafazakâr insanların semti Fatih'in karşısında, Müslüman-Türk gelenekselliğinin dışındaki aldaticı, yabancı ve yozlaşmış hayatı temsili ile yer alan Beyoğlu ve iki dünya arasındaki gel gitleri anlatmak için kullanılan sembolik ulaşım hattının adı, *Fatih-Harbiye'nin* özetini sunar. Romanda, diğer pek çok örnekte olduğu gibi, iki erkek kimliği arasında seçim yapmakta bocalayan bir kadın görülür. Bu kadının kurtuluşunun muhafazakâr erkek kimliğini tercihinde olacağı, yazarın ideolojik tezlerini işlemede romanı kullanmasından hareketle en başından tabii olarak bilinir. Bu iki zıt erkek kimliğini, birbirleri ile doğrudan bir değerler mücadelesine hiç girmeyen Şinasi ve Macit kurar. İkilinin yegâne mücadele alanı kadının aidiyeti meselesi ile belirlenir. Seniha'ya sahip olan, diğeri üzerinde üstünlük elde edecektir. Macit'in olası üstünlüğü, Batı'nın geleneksel olanı yozlaştırmasının sembolüdür. Öte yandan bu mücadele daha çok Şinasi'nin tarafından yorumlanır; Macit, zannedilenin aksine Seniha'ya lakayttır. Onunla, Seniha'nın kanma ihtimali bulunan dünyanın erkeklerinin gayri ahlakiliği vurgulanır. Macit, her özelliği ile alafranga

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

olandır ve kimliğini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya olan o değil alaturkanın temsilcisi Şinasi'dir. Bu sebeple roman, muhafazakâr olanın mücadelesinden çok direnmesi şeklinde okunabilir.

Sonuç olarak denilebilir ki Safa'nın romanlarındaki muhafazakâr erkek kimlikleri mücadeleci tipler değildirler. Onlar daha çok alafanga olanın karşısında direnebildikleri ve kendilerine ait tasavvur ettikleri kadınların kendilerine aitliklerini devam ettirebildikleri sürece ve aynı dünyanın kadınlarını diğer dünyaya kaptırmamaları derecesinde başarılıdırlar. Bahsedilen muhafazakâr erkek kimlikleri, hiçbir eserde dönemin monomitini oluşturan kahraman erkekler ile birleşmez ama daima erken Cumhuriyet ideolojisini temel noktalarından destekler. Sonuç itibarıyla muhafazakâr eril tahayyülün ideal erkek ve kadınları hâkim ideolojik söylemle hiçbir özellikleri sebebiyle çatışmazlar. Aradaki fark en ziyade kadın algısında imiş gibi görünse ve muhafazakâr görüşün kadını idealize edişinde dini referanslara ağırlık verdiği kabulü yaygınlık gösterse de Peyami Safa'nın tanımladığı muhafazakâr kimlik, kadını konumlandırma noktasında Kemalist ideoloji ile uyum içindedir. Osmanlı-Türk modernleşmesinin erken dönem reformculuğuna damgasını vuran zihniyetin sömürgeleşme korkusu olduğunu söyleyebiliriz (Sancar, 2014: 111). Yine vatan ve devlet kavramlarının dışıl tahayyülleri, hegemonik erkekliğin biçimlendirdiği ideolojik bakışın kadını muhafaza tutkusunu açıklar. Bu bakımdan, yeni ideolojinin ve ulus devlet tahayyülünün modernleşme tutum kadar görünürde hâkim olmayan ama daima kabul gören muhafazakâr eril kimliği, kavramsal hakikati ve ortaya çıkış zemini ile de ilintili olarak modern-muhafazakâr bir erkekliği ve onun üzerinden tanımlanan kadını idealize eder. Bir başka deyişle, Anadolu'da mücadele eden kahraman asker monomiti ile temsilini bulan vatanperver erkek kimliğinin ve ona yoldaşlık eden yoldaş kadınların, bacıların temsilini kentli ve naif tutumları ile Anadolu'dan çok bir payitaht kültürünün muhafazası noktasında kimlik roller üstlenen devamcı karakterler ile tamamlar. Bu yönüyle Safa'nın muhafazakâr erkekliği örneklediği ve muhafazakâr erkek kimliğine dair önerilerini duyurduğu, değerlerini yansıttığı romanlarının kentçil kimliği, romanın da Türk edebiyatında ilk örneklerden itibaren süregelen kençilliğine sembolik bir ilave olarak okunabilir. Peyami Safa'nın roman tekniği gereği kurgusal bir kimliğe büründürdüğü muhafazakâr ve daima erkek anlatıcısı aslında muhafazakâr olsun olmasın tüm modernleşme sürecini biçimlendiren klasik ataerkil bakışın etkisini gösterir. Muhafazakâr erkek kimliği ile Kemalist ideolojiyi bağlayan en önemli halka da bu ataerkil söylem ve tutumla kendini gösteren erilliktir. Muhafazakâr düşüncenin de, kendine geleneksel bir öz dayanak arayan ulusal modernleşmenin de dayandığı temel ataerkil bir tahayyülü besler. Klasik ataerkilliğin en açık örnekleri Kuzey Afrika'da, Müslüman Ortadoğu'da (Türkiye, Pakistan ve İran dâhil), Güney ve Doğu Asya'da (özellikle Hindistan ve Çin) bulunur. Klasik ataerkilliğin bu bağlamda yeniden üretildiği ve bu yeniden üretim aşamasında geniş aile ve otoritenin temsili yaşlı erkeğin, çekirdek aile, akrabalık ilişkileri ve devlet bağıntısına evrildiği söylenebilir. Bu bakımdan özellikle aile yapısının korunması ile temsil edilen, kadın ve erkeğin ideal rollerini aile içerisinde örnekleyen muhafazakâr düşüncenin erkekliği de kadın ve erkeği modernleşme sürecinde büyük bir ailenin fertleri olarak örgütleyen ve örnekleyen Kemalist modernleşme de temelde yeni bir erkek kimliğinin inşasına ve bu yeni kimliğin inşasında muhafaza edilmesi gereken bir yapının özçü etkisine dayanırlar. Safa'nın erken Cumhuriyet döneminde verdiği hemen her romanda muhafazakâr erkeğin bakışından yeniden ürettiği muhafazakâr erkek kimliği bu yapının temsilcisidir. Bu noktada klasik ataerkilliği besleyen kaynak olarak İslamiyet'in muhafazakâr görüşün oluşumunda bir kültürel biçimlendirici olarak büründüğü yeni rol, muhafazakâr erkekliğin modern erkeklikte eksik bulduğu ve tamamlamaya çalıştığı eril yanı da ifade eder. Klasik ataerkilliğin bir yandan muhafaza edilmeye çalışılırken, romanlarda da görüldüğü gibi bir yandan da modernize edilmesi gerektiği fikrinin ortaya çıkışında, kırsal kesimdeki kapitalistleşmenin ve yeni piyasa güçlerinin Cumhuriyet'in inşasındaki rollerini düşünmekle beslenen eril tahayyülün, çok yönlü kabul gören gerekliliğini anlamak da fikir vericidir. Erken Cumhuriyet romanının düşünsel altyapısını kuran modernleşme de muhafazakâr ideoloji de esas olarak yukarıda da belirtildiği gibi sömürgeleştirmeye tepki olduğu savını ortaya

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

atar. Bu tepki Kandiyoti'ye (2013) göre manidar biçimde cinsel ve dinsel olarak ikilidir ve bu ikisi birbirini destekler (149). Yeni kimliği ile yeni rolünü oynadıktan sonra eril bakış tarafından evine gönderilmesinde beis görülmeyen kadın, muhafazakâr erkek bakışın kendisini konumlandığı yerde kaldığı sürece olumlu özelliklerle anılır. Bu noktada muhafazakâr erkek kimliğinin romandaki kurgusu da kadının dini ve milli değerlerle örülü kutsal alan olan mahalle ve eve dönmesiyle tesis edilecek aidiyetle biçimlenir. Batılılaşma, modernlik ve esas olarak İslami değerlerle tanımlanan yerli kültür, muhafazakâr bakışın eril dilini kurar ve elbette bu dilin edebi eserdeki hâkimiyeti tüm reformcu çabaların erkek bakışı ile şekillenmesine ve reformist erkek kimliği tarafından ifade edilmesine dayanır. Muhafazakâr erkek kimliğine yüklenen reformcu yan, dönemin kaçınılmaz bir özelliği olarak sebep olduğu tüm kavramsal kargaşaya rağmen hem zihniyetin hem de bu zihniyetin sözcülüğünü yapan romancının ve romanların çağcıl niteliğidir. Cumhuriyet ve Kemalist ideoloji ile kadın kimliğinin tanımlanmasında yahut yeniden üretilmesinde kazanılan esas ivme, bir bakıma muhafazakâr erkekliğin de yeniden üretiminin gerekliliğini açıklamakta yönlendirici olur. Son olarak, yeni kimliklerin tanımlanmasında modern veya muhafazakâr tüm söylemlerin eril bir düşüncenin üretimleri olduğu açıkça görülmektedir. Modern ve muhafazakâr bu erkek kimliklerinin inşasında temel belirleyici, kadının bu erkeklerin hayatlarındaki konumu olur. Öte yandan muhafazakâr bakış ile modern bakış kadının ve onun üzerinden erkeğin yeniden tanımlanması sırasında yeni erkeğin eskinin temsili olan hiyerarşik değerlerin ve mutlak hâkimiyetin yıkıldığı, eşler arasındaki duygusal mesafenin yerini aşk ve arkadaşlığa bıraktığı yeni ev içi düzeni konusunda yaklaşırlar.² Muhafazakâr görüşün farkı geleneğin tanımında olduğu kadar kadın ve erkek kimliklerini tanımlamada yeni ulusun inşasında aldıkları rollere dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

- ANDERON, B. (2007). Hayali Cemaatler. İskender Savaşır (çev). İstanbul: Metis.
- AY, V., DURAKOĞLU, A. (2012). Peyami Safa Metinleriyle Muhafazakârlığa Yeniden Bakmak: Modernleşme, Birey ve Düşünme. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Özel Sayı 12.
- BENETON, P. (2013). Muhafazakârlık. Cüneyt Akalın (çev.). İstanbul: İletişim.
- BORA, T. (1997). Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri. *Toplum ve Bilim*, 74.
- DURNA, T. (2009). Kemalist Modernleşme ve Seçkincilik-Peyami Safa ve F.R. Atay. Ankara: Dipnot.
- İREM, N. (1997). Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi- Muhafazakârlığının Kökenleri. *Toplum ve Bilim*, 74.
- KANDİYOTİ, D. (2013). Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler. İstanbul: Metis.
- KILIÇ, M. (2007). Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16.
- ÖĞÜN, S.S. (1997). Türk Muhafazakârlığının Kültür Kökenleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakâr Yanılgısı. *Toplum ve Bilim*, 74.

² Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar/Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul, Metis.

- ÖZKÜRALLI, İ. (2013). Bir Desideratum Olarak Vatan Kavramının Tanzimat Dönemi Erkeklik Kavramı İnşasındaki Rolü. FE Dergi, 5/1.
- SAFA, P. (1995). Bir Akşamdı. İstanbul: Ötüken.
- SAFA, P. (1998). Bir Tereddüdün Romanı. İstanbul: Ötüken.
- SAFA, P. (1996). Canan. İstanbul: Ötüken.
- SAFA, P. (1995). Fatih-Harbiye. İstanbul: Ötüken.
- SAFA, P. (1996). Mahşer. İstanbul: Ötüken.
- SAFA, P. (1995). Sözde Kızlar. İstanbul: Ötüken.
- SAFA, P. (1996). Şimşek. İstanbul: Ötüken.
- SAFA, P. (2014). Türk İnkılabına Bakışlar. İstanbul: Ötüken.
- SANCAR, S. (2013). Erkeklik: İmkânsız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler. İstanbul: Metis.
- SANCAR, S. (2004). Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi. Doğu- Batı, 30.
- SANCAR, S. (2014). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar. İstanbul: Metis.
- TEKİN, M. (2014). Romancı Yönüyle Peyami Safa. İstanbul: Ötüken.
- TÜRK, B. (2008). Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdeu. Toplum ve Bilim, 112.
- ZEYBEKOĞLU, Ö. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı. ETHOS, 3.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

ŞEN SÖNMEZ, Ü., Erken Cumhuriyet Romanında Muhafazakâr Erkek Kimliğinin İnşası: Peyami Safa'nın Romanları Örneğinde, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, p. 1917-1930, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8220>, ANKARA-TURKEY

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/8 Spring 2015

